

FÂİK ÂLİ OZANSOY’UN ELHÂN-I VATAN ADLI ESERİNDE
MİLLÎ ROMANTİK UNSURLAR

(National Romantic Elements in Fâik Âli Ozansoy's Work Named Elhân-ı Vatan)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Temmuz 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Ağustos 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Ağustos 2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.51592/kulliyat.1751189

Hatice YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Orcid.org./0000--0001-6494-3276.

hatice.yildiz@hbv.edu.tr

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için “Etik Kurul Belgesi” gerekmektedir / gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: “Benzerlik Raporu” Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından “Telif Hakkı Formu” imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Yıldız, H. (2025). Fâik âli Ozansoy’un *Elhân-ı Vatan* Adli Eserinde Milli Romantik Unsurlar. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 27(Ağustos), ss.271-293.
<https://doi.org/10.51592/kulliyat.1751189>

Sorumlu Yazar:

Hatice YILDIZ, hatice.yildiz@hbv.edu.tr

Özet

Millî uyanışlara sahne olan 19. yüzyılda millî kültürün en önemli ifade aracı olarak görülen edebiyat ve özellikle şiir alanında yazılan eserler çerçevesinde bir millî romantizm olarak adlandırılan yeni bir duyuş tarzı gelişmiştir. Dilde, edebiyatta, sanatta gelişen bu yeni duyuş neticesinde, başta Avrupa ülkelerinde olmak üzere, milletlerin hayatı, tarihi işlenmiş, vatansever ve hamasî nitelikli şiirler milletleşme sürecindeki her toplumda estetik olduğu kadar didaktik bir işlev de kazanmıştır. Millî romantizm, Türk şiirinde de 19. yüzyıldan itibaren etkili olmuştur. Yenileşme Devri Türk şiirinin öne çıkan isimlerinden biri olan Fâik Âli [Ozansoy] da bu duyuşu benimsemiş isimlerden biridir. Şair soylu bir aileye mensup olan Fâik Âli, kardeşi Süleyman Nazif gibi genç yaşından itibaren şiirle ilgilenmiştir. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati gibi edebî hareketler içinde de yer alan Fâik Âli, ilk dönem şiirlerini aşk, kadın, tabiat gibi konular etrafında kaleme almıştır. II. Meşrutiyet sonrasında ise toplumsal ve millî meselelere yönelmeye başlayan şair, Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarıyla sonuçlanan Balkan Savaşları ve daha sonra kaçınılmaz olarak girdiği I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle hamasî bir üslûp benimsemiştir. Şair bu dönemde kaleme aldığı şiirlerini *Elhan-ı Vatan* (1917) isimli kitabında bir araya getirmiştir. Savaşın ağır yükünü, orduya yönelik övgüleri, askerlik ve şehitlik sevgisini dile getiren bu şiirler, Fâik Âli'nin yeni bir duyarlılığın kapısını araladığını gösterir. Millî romantik duyuş tarzı olarak adlandırılabilir bu yeni bakış, onun şiirlerini vatan, kimlik ve tarih şuuru gibi temalar çerçevesinde değerlendirmeyi mümkün kılar. Bu çalışmada, Fâik Âli'nin *Elhan-ı Vatan* isimli şiir kitabında yer alan otuz altı şiir, millî romantizm bakımından değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Fâik Âli Ozansoy, *Elhân-ı Vatan*, millî romantizm, tarihî romantizm.

Abstract

In the 19th century, which witnessed national awakenings, a new style of feeling called national romanticism developed within the framework of works written in the field of literature and especially poetry, which were seen as the most important means of expression of national culture. As a result of this new sensibility developing in language, literature and art, patriotic and heroic poems depicting the lives and histories of nations, especially in European countries, acquired both an aesthetic and a didactic function in every society undergoing the process of nationalization. National romanticism also influenced Turkish poetry from the 19th century onward. Fâik Âli [Ozansoy], one of the prominent figures of Modernization Era Turkish poetry, is one of those who embraced this approach. A member of a noble poetic family, Fâik Âli, like his brother Süleyman Nazif, was interested in poetry from a young age. Faik Ali, who also participated in literary movements such as Servet-i Fünun and Fecr-i Ati, wrote his early poems around themes such as love, women, and nature. After the Second Constitutional Monarchy, the poet began to focus on social and national issues. Influenced by the Balkan Wars, which resulted in territorial losses for the Ottoman Empire, and then the inevitable entry into World War I, he adopted a heroic style. The poet compiled the poems he wrote during this period in his book *Elhan-ı Vatan* (1917). These poems, which express the heavy burden of war, praise for the army and a love of military service and martyrdom, demonstrate that Faik Ali had opened the door to a new sensibility. This new perspective, which can be called a national romantic sensibility, allows us to evaluate his poems within the framework of themes such as homeland, identity and historical consciousness. In this study, thirty-six poems from Faik Ali's poetry book *Elhan-ı Vatan* will be evaluated from the perspective of national romanticism.

Key Words: Faik Ali Ozansoy, *Elhan-ı Vatan*, national romanticism, historical romanticism.

GİRİŞ

1789 Mayıs'ında gerçekleşen Fransız Devrimi, milletler ve milliyetçilikler çağının başlangıcı sayılır. Devrimi takip eden dönemde, özellikle 19. yüzyıl boyunca, başta kıta Avrupası olmak üzere milliyetçi ideolojiler yükselişe geçmiştir. Milliyetçi ideolojilerin yükselişinde onlara romantizm eşlik edecektir. Romantizm, Avrupa'da Aydınlanmacı düşüncenin savunduğu kozmopolit ve evrenselci anlayışın yerine her insanın ve topluluğun kendine özgü olduğu fikrini savunan bir akım olarak dönemin siyasi gelişmeleri içerisinde kendine yer bulmuştur (Cevizci 1999: 734). Daha çok edebî bir akım olarak değerlendirilen Romantizm, Fransız Devrimi'nin ardından Avrupa'da gelişen siyasi atmosferden fazlasıyla etkilenmiştir. Romantik düşünürler, Aydınlanma döneminin ortaya çıkardığı bireyin özgürlüğü ve eşitliği fikrine bağlı olmakla birlikte toplumsal aidiyetin, gelenek ve kültürün savunuculuğunu da üstlenmişlerdir. Klasisizme karşı ortaya çıkan romantikler, Orta Çağın şiir anlayışını yüceltirken bunu sadece estetik bir kaygıyla değil siyasi ve toplumsal bir amaca bağlı olarak gerçekleştirmişlerdir. Siyasi yelpazenin sağından soluna pek çok hareketle ilişkisi olan Romantizmin milliyetçilikle ilişkisinde millî kültürün sanat yoluyla canlandırılacağı düşüncesi yatar. Bu durum kendini özellikle Alman Romantizminde göstermiştir (Beiser 2018: 351-362). Modernleşen dünyada zeminini ve aidiyet duygusunu yitiren bireyi tabiata ve toplumsal birliğe çağıran romantiklerin bu davetinde nostaljik bir tutum vardır. Zira modernleşen toplumda bağların çözülmesi ve insanların yabancılaşması bireyde bir “sürgünlük” hissi uyandırır. Bu sebeple insanlar “tinsel anlamdaki vatanına dönmek ister” (Löwy&Sayre 2016: 39). Ruhun tam bir birlik duygusu yaşadığı ideal an ise geçmişte saklıdır. Romantikler, modernitenin bozmadığı geçmişin yanı sıra saf ve organik bir toplumsal hayatı da yüceltir. Bu yaklaşımın siyasi sahadaki karşılığı milletlerin geçmişine, köklerine doğru çıkılan bir yolculuktur. Bu yolculuk, milletin kendini tarih içinde tanımasını ve benliğinin farkına varmasını sağlayacaktır. Romantikler, Fransız Devrimi'nin “millet” kavramına siyasi bir çerçeve çizmesine bağlı olarak, milletlerin dünya sahnesinde kendine özgü bir yeri olduğu fikrini sıklıkla vurgulamışlardır. Bu bakımdan Alman düşünür Herder tarafından “millî ruh” kavramı etrafında geliştirilen, her milletin kendine ait bir dünyası, geleneği, kültürü, dili ve tarihi olduğu fikri, romantikler için ilham verici olmuştur (akt. Özkırımlı 1999: 34). 19. yüzyıl boyunca milletlerin kökenine doğru yapılan yolculuklar, girilen araştırma faaliyetleri romantizmin getirdiği coşku ve heyecanla birlikte ilerlemiştir. Romantizmin milliyetçilikle birlikte açtığı yeni yolda birey artık köksüz değildir. O, kendisini bir milletin mensubu olarak değerlendirerek aidiyet duygusu geliştirir. Zaman ve mekân bakımından derinleşen bir millî şuura sahip olan bireyin köken, kültür ve dil bilgisiyle mensubu olduğu milletin dünya üzerindeki yerini tayin etme çabasına ise “millî romantizm” denir.

Şerif Aktaş da millî romantizmi tanımlarken aydınlanma düşüncesinin doğurduğu yeni insan tipine, bireye vurgu yapar. Akıl ve iradesiyle kendi köklerini, benliğini sorgulayan bireyin, bağlı bulunduğu topluluğun tarih içindeki “tekevvün”ünü keşfetmek, geçmişini ve değerlerini tanımak için

gerçekleştirdiği “coşkulu arayış”ı “millî romantik duyuş tarzı” olarak değerlendiren Aktaş (2011a: 33-39), millet hâline gelmiş her topluluğun kendi bünyesindeki özgün değerleri ortaya çıkarıp geliştirmesi ve insanlığa sunması gerektiğini ifade eder. Romantik duyuşun bireye kazandırdığı tarihsel derinliğe de dikkat çeken yazar, millî romantizmin kapsamlı bir tarifini yapar:

Tarihî değerleri, mitolojik unsurları, halkın yaşama tarzını idare eden inançları, dinin halk arasında aldığı şekli, insanî ilişkileri düzenleyen kabul edilmiş değerleri sürdürülen hayatın akışı içinde ve zamana açık biçimde severek, düşünerek onu coşku ve heyecanla ele alma ve anlatma biçimine biz kısaca ‘millî romantik duyuş tarzı’ diyoruz. Buna tarihî romantizm de demek mümkündür (2011c: 150).

Yazarın da vurguladığı üzere millî romantik duyuş tarzının temel unsurlarından biri tarihtir. Millî tarih, bir cevher olarak milletin geçmişinde yatar ve onu keşfedip yeniden değerlendirecek, geleceğe ışık tutacak dikkatli bakışları bekler. Ernest Renan’ın ifadesiyle milleti oluşturan iki şey vardır: “Biri geçmişte, diğeri şimdidedir. Biri ortak zengin bir hatıralar mirasına sahip olmaktır; diğeri şimdiki zamanda ortak karara varma, birlikte yaşama arzusu, bölünmemiş halde aldıkları mirası geliştirmeye devam etme iradesidir” (2016: 50). Buna göre özellikle 19. yüzyıl boyunca millî geçmiş önem kazanmış ve Batı ülkeleri başta olmak üzere millî tarihler araştırılarak belgeleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihin 19. yüzyılda bir bilim olarak yükselişiyle, millî kimliklerin ihya edilmesi koşut bir şekilde gerçekleşmiştir (Schulze 2005: 162-171). Millî romantik tavrın neticesi olarak başta tarihçiler olmak üzere bireyler için de millî kimliğin geçmişte yatan ve onu diğer kimliklerden ayıran özelliklerini tespit etmek bir gereklilik hâlini almıştır. Tarihin belgelerle ispat edilen gerçeklerinin yanında köken mitleri, efsaneler, masallar gibi halk kültürü öğeleri de derlenip ortaya bütünlüklü bir millî portre çıkarılmak istenmiştir. Burada amaç geçmişin derinliklerine dalıp kendinden geçmek değil, bilakis geçmişten geleceğe uzanan ve süreklilik arz eden bir millî kimlik oluşturmaktır. Tanpınar’ın ifadesiyle “devam ederek değişmek, değişerek devam etmek” millî hayatı dil, kültür, tarih ve vatan kavramları üzerine inşa etmek millî romantik tavrın gereğidir (2007: 24). Buna göre millî romantizmin bir devamlılık fikrine bağlı olduğu söylenebilir.

Tarih gibi vatan fikri de millî kimliği oluşturan temel unsurlardan biri olarak millî romantizmin ilgi alanına girer. Buna göre vatan, herhangi bir toprak parçası değildir. Milletın kolektif hafızasıyla bağlı olduğu bir mekân olan vatan, millî kimliği köksüzlükten kurtaran bir sevgi nesnesi olarak yüceltilmiştir (Virolı 1997: 94; Ülken 2016: 193). Kutsal ve yüce vatanın tarihî ve güncel sınırları tespit edilerek, ilim ve sanat yoluyla işlenerek milletlerin dünya tarihindeki yeri tespit edilir:

Müşterek tarihi yarattıran işlerin, felaketlerin ve saadetlerin potasında eritip coğrafyaya dökülerek onu vatanlaştıran topluluk, akıcı olmaktan, muayyeniyetsizliğe her an namzet kütleler olmaktan çıkar. Millet olur. Ve artık nesiller, tarihi boyunca şu vatandan ve şu millettendir. Fertlerin hayatı için muayyeniyetsizlik burada bitmiş, muayyeniyet başlamıştır bu bakımdan, milliyet fikrinin esası da vatanla, vatanın doğuşu ile başlar (Arık 1990: 13).

Anthony D. Smith'in (1994: 25-26) millî kimliğin yapı taşları arasında saydığı, tarihî olarak bağlı bulunan "nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle 'kutsal'" bir vatan anlayışı neticesinde yurdun romantikleştirilmesi de yine Fransız Devrimi sonrasına rastlar (Lewis 1993: 331). Vatan toprağı iklimiyle, coğrafi şartlarıyla millete karakterini kazandıran bir unsur olarak kabul edilir. Herder, "her kavmin kendine özgü kökleşmiş bir tasavvur tarzı var ve bu, onun üzerinde yaşadığı toprak ve altında yaşadığı gökyüzü ile âdeta akraba olmuş, onun hayat tarzından kaynaklanmış ve atalarından ona miras kalmıştır" (2020: 251-152) derken millî kimliğin kurucu unsurları arasında tarihle birlikte vatan coğrafyasını da sayar. Üzerinde yaşanan ve "biz"in anılarıyla yüklü olan toprak, "toplumsal hafızanın mekânsallaşması" neticesinde kutsiyet kazanır. "Ekonomik, askerî, siyasi faktörlerle çizilen ülke sınırları sadece bir siyasi çizgi değil, ortak çekilen acıların, zaferlerin ve kahramanlıklarla dolu bir mekânın hafızasıdır. 'Toprağı ait olma' ulusal coğrafya ile bütünleştirmektedir" (Durgun 2011: 66). Romantik milliyetçilik vatanı tarihi ve tabiatıyla ele alarak onu sanat yoluyla estetize etmeyi başarmıştır.

Tarih ve vatanla birlikte millî kimliği oluşturan bir diğer unsur da millî kültürdür. Herder'in yaptığı millî ruh vurgusundan hareket ederek söylemek gerekirse "[t]arihi, dili, sanatı, folkloru ve diğer kültür unsurlarıyla bir millet nesilden nesile aktardığı 'ruh'uyla hayatını devam ettirir. 'Millî ruh', her milletin kendine özgü olmasını sağlayan ve onun dışındakiler tarafından anlaşılamayacak bir öz ü ifade eder (akt. Yıldız 2020: 78). Aydınlanmacı düşüncenin savunduğu kozmopolit dünya vatandaşlığı fikri bu bakımdan romantik düşüncenin eleştirisine uğramıştır. Çünkü "[b]ir insan olduğu yere aittir, insanların kökleri vardır, ancak yetiştirildikleri simgeler kapsamında yaratıcılık yapabilirler ve onlar, kendilerine ancak onlara özgü bir anlaşılabilirlik içinde konuşan bir çeşit kapalı toplumun şartlarıyla yetiştirilmişlerdir" (Berlin 2000: 84). Gerek bireysel gerek toplumsal kimliğin kültür aracılığıyla kurulduğu söylenebilir. Birey, mensubu olduğu toplumun kültürel değerleri, kavramları ve simgeleriyle benliğini kurar ve daha geniş bir düzlemde "biz" olmayı öğrenir (Assman 2015: 141-151). Bir "inançlar, bilgiler, his ve heyecanlar bütünü" olarak kültür, toplumun yaşayışında, günlük hayatında, zihniyetinde görünür hâle gelerek ona diğer toplumlardan farklı bir suret kazandırır (Güngör 19916: 15). Kültürün görünür olduğu sahaların başında ise dil ve edebiyat gelir. "Millî kültür bireyleri cemaat alışkanlıkları, deneyimler, hikâyeler ve tabii ki dil aracılığıyla birleştirir" (Jusdanis 1998: 79). Millî bir dil aracılığıyla üretilen edebiyat, bir milletin varlığının temel dayanaklarından biridir. Geçmişten geleceğe uzanan canlı bir organizma olan dil ve onun edebî sahadaki görünüşleri, millî hayatı berrak bir şekilde yansıtır. Bu bakımdan "[k]ültürün bütün unsurları ve özellikle kültür değerleri dilde ifadesini bulduğu ve edebiyat sanatının ikna, ilham ve telkin gücüyle yaşatıldığı için edebiyat kültüre denktir. Bu itibarla edebiyat ve edebiyat tarihi millî kültürün en zengin kaynağıdır" (Emil 2005: 2383). Millî kültürü taşıma işleviyle öne çıkan edebiyat, özellikle millî kimliğin ve millî varlığın tehlikeye düştüğü zamanlarda ortak bir tarih ve vatan sevgisine yapılan vurguyla millî kimliği pekiştirir. Herder, milletlerin tehlikelerle karşı karşıya kaldığında edebî yaratıcılıklarının gelişeceğini vurgular:

Sanılır ki tek başına bir aile, kendi dilini karışıklıkta, bir başka soya karşı savaşta vs. olduğundan daha çok huzur ve keyifli hallerde geliştirir. Hiç de değil. Başkalarına karşı olduğu ölçüde kendi içine kenetlenir, köklerine daha çok döner, atalarının başarılarını şarkılaştırır, onlarla coşar, ebedi anıtlara dönüştürür, bu dil anısını bir o kadar saf ve milliyetçi kılar (2011: 61).

Bu bakımdan “geçmişini anlamak, bugünü korumak ve kavramak, geleceğe yön vermek için hikâyeleri deneyimlere dönüştüren, bu anlamda bir düzen kurmaya girişen bir düzenek ve kurum olarak edebiyat”ın da millî kimliğin yapı taşlarından biri olduğu aşîkârdır (Alver 2006: 34). Millî kimliğin sürekliliğini vurgulayan edebiyat, toplumsal ve siyasi şartlarla etkileşim hâlinindedir.. Bu şartlarda oluşan bir bir millî edebiyat, okuruna estetik haz vermekle beraber vatan sevgisi ve tarih şuuru da aşılama işlevi görür. Millî romantizm, “milletlerin dilde, kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri” şeklinde açıklanır (Banarlı 2004: 15). Yaşanılan mekânı vatanlaştıran, tarihe millîlik damgası vuran edebî faaliyetler, millî kimliği görünür kılar. Edebiyat, da “[m]illetin kimliği hakkında hikâyeler yarat[ma]” (Jusdanis 1998: 76) suretiyle bu faaliyetlerin içinde önemli bir rol edinir.

Milliyetçilik sadece kıta Avrupasını değil dünyayı etkisine almış bir ideolojidir. Çeşitli etnik unsurlardan oluşan bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti de bu ideolojinin etkilerini 19. yüzyıl itibarıyla hissetmiştir. Milliyetçiliğin getirdiği kendi kaderini tayin isteği, başta Balkan coğrafyasındakiler olmak üzere kısa zamanda birçok azınlık grubunu devletle karşı karşıya getirmiştir (Kushner 1979: 6; Karal, 1988: 288). Yaşanan toprak kayıpları ve siyasi başarısızlıklar Osmanlı aydınlarını yeni bir kimlik tanımı yapmaya; tarih, vatan, kültür gibi alanlarda düşünmeye itmiştir. Özellikle Tanzimat’tan itibaren Osmanlı aydınları ve edebiyatçıları toplumsal ve siyasi hayatla iç içe bir düşünce ve yazma faaliyetine girmişlerdir. Nâmık Kemal’den Babanzâde’ye, Mehmet Âkif’ten Ziya Gökalp’a, Yahya Kemal’e kadar pek çok isim, millî kimliğin çerçevesini çizmeye çalışmıştır. Devletin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal krize bağlı olarak süren bu arayışlar, Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük duraklarından geçer. Buna göre Tanzimat Dönemi aydınlarının milleti “Osmanlı” olarak tanımlama çabaları, Hristiyan azınlıkların bağımsızlıklarını ilan etmelerinden sonra anlamını yitirmiştir. Arnavut ve Arap isyanları da bir dönem devletin resmi politikası olarak güdülen İslamcılık’ı çare olmaktan çıkarmıştır (Özdoğan 2019: 67-68). İmparatorluk olmanın getirdiği bir zorunluluk neticesinde, ortak bir tarih ve vatan anlayışına dayalı etnik Türk milliyetçiliği Osmanlı aydınları arasında geç de olsa yankı bulacaktır. Devletin bekasından duyulan endişe ister istemez dönem aydınlarını, farklı bakış açılarıyla, Türkçü düşüncenin etrafında buluşturmuştur.

Milletin kimliği etrafında gelişen bu düşünce akımlarına bağlı olarak tarih ve vatan anlayışları da farklılık kazanmıştır. Millî bir tarih yazmak ve köken oluşturmak düşüncesi, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı aydınlarında da görülür. Tarihe yöneltilen romantik bakışta Tanzimat neslinin ve özellikle Osmanlı ve İslam tarihi üzerine hususi çalışmalar yapan Nâmık Kemal’in emeği büyüktür (Akün 1956: 63-65). Tarihte bir köken, bir çıkış noktası arama fikri yaşanılan zamandan duyulan memnuniyetsizliğin

sonucudur. Bu bakımdan “tarihî romantizm” (Emil 2007: 20) olarak da adlandırılan millî romantik tavır, millete bir tarih şuur kazandırma ve milli benliği destekleme amacını taşır. Osmanlı ve İslamcı düşünce için milletin “altın çağ”ı Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda ve yükseliş dönemlerinde aranmalıdır. Kaybedilen savaşların yarattığı psikolojik yıkımı gidermek ve millete özgüven aşılama amacıyla Osmanlı altın çağında kazanılan başarılar ve zaferlerin romantik bir bakış açısıyla işlendiği birçok edebî eser yazılmıştır. İslam tarihinin ve Osmanlı Devleti’nin büyük isimleri, komutanları idealize edilerek edebî anlatılara dâhil edilirken, kahramanlık fikri Osmanlı ve İslamcı düşüncelerin bakışını yansıtacak biçimde işlenmiştir (Kaplan, 2002: 192; Kaplan 2006: 256). Bu eserler “Fransız İnkılâbı’nın mücerret fikirleriyle, romantizmin istediği müşahhas tarih ve vatan şuurunu”nun birbirine karıştığı metinler olarak değerlendirilir (Ülken 2016: 201).

Türkçüler ise tarihe daha derin bir kavrayışla yönelirler. İslam öncesi Türk tarihini göz ardı etmeyen bu bakış açısı, çeşitli Türkoloji çalışmaları tarafından da desteklenmiştir (Kushner 1979: 12-13, Önen 2005: 97). Destanlar, köken mitleri ve mitolojisiyle eski Türk tarihi de edebî eserlere konu edilmiştir. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin gibi isimlerin başını çektiği bu anlayış, Türk millî kimliğinin eskiliğini ve yüceliğini göstermeye çalışır. Türkçü şairler, “ırkın uzak geçmişini zamana taşımak arzusundadır” (Aktaş 2011b: 67). Eski Türk tarihinin epik vakaları şiirleştirilerek millî gurur pekiştirilmek istenir (Tural 1978: 269).

Tarihe yöneltilen bütün yaklaşımlar netice itibarıyla günün buhranlarına geçmişte bir cevap arama gayreti olarak değerlendirilebilir: “[G]eçmişte aranan yücelik ve başarılar, milleti şahsında temsil edebilen ‘büyük insanlar’ ve ‘kahramanlar’ tarafından gerçekleştirilmiştir. Örnek alınacak ve buhrandan çıkış yolunu bulmaya yardım edecek olan bu kişilerin millet için yapıp ettikleridir. Altın çağ, efsanevî kahramanlarla özdeşleştirilir” (Yıldız 2020: 121). Millî kimliği tarihte arayan dönem aydınları ve edebiyatçılar Smith’in (2002: 245) de tespit ettiği köken miti motiflerine uygun olarak “Biz kimiz, nasıl büyük ve kahraman olduk, nasıl bozulduk, eski şanlı günlerimize nasıl dönebiliriz?” sorularını cevaplarken kolektif hafızaya başvurmuşlardır.

Tanzimat Dönemi’nden itibaren modern siyasi bir anlama kavuşan vatan kavramı da ortak tarih anlayışına bağlı olarak özellikle Namık Kemal’in “Türk şiirine cemiyetin o zamana kadar heyecanını edebiyatta tanımadığı vatan ve millet sevgisini, hamiyet ve hürriyet duygularını mal ederek” yazdığı yazılar ve şiirlerle gündeme gelmiştir (Akün 2006: 371). Nâmık Kemal, “Vatan”, “Hubbû’l-vatan mine’l-ıman” gibi yazılarında “vatanın sadece coğrafi bir birlik değil, fakat aynı zamanda, içinde ecdadın hatıralarının, insanın kendi gençlik anılarının ve en eski deneyimlerinin tümünün bir yere sahip olduğu bağlayıcı bir mekân olduğundan” bahseder (Mardin 1996: 362). Kaynağını Fransız İhtilali’nden alan bir vatanseverlik duygusu, onun eserlerinde merkezi bir konumdadır (Banarlı 1983: 892; Ardalı Büyükarman, 2008: 131). 19. yüzyılda “vatan” kelimesi Fransızca “patrie” karşılığı olarak kullanılmaya başladıktan sonra, özellikle Namık Kemal’in şiirlerinde hamasi bir biçimde işlenir. Bir sevgi ve bağlılık

nesnesi olarak vatan, onun şiirlerinin temel unsurlarından biridir ve “var olmanın yegâne şartı olarak” dile getirilir (Kara 2022: 301). Bundan sonra yazılan vatan konulu her şiirde Nâmık Kemal’den bir iz bulmak mümkündür. Vatanı siyasi sınırlarla tanımlayan bakış açısı ise dönemin şartlarına bağlı olarak değişikliğe uğramıştır. Vatan, Osmanlı ve İslamcı düşünce için mevcut siyasi sınırları ifade ederken Balkan Savaşlarının yarattığı travmaya bağlı olarak başka vatan tasavvurları gündeme gelir. Düşman ordularının kısa sürede İstanbul yakınlarına gelmesinin ardından büyük bir yenilgiyle sonuçlanan Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti için “bozgun, sefalet ve felaket” olmuştur (Karal 1999: 304). Kurumlar arasındaki güvensizliğin, ihtilafların görünürlük kazandığı bu savaşın getirdiği yıkım, Osmanlı Devleti’nin birliğinin ve bekasının da ne denli büyük bir tehlike içinde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde gerek kaybedilen Rumeli topraklarından gerekse Çarlık Rusyası’nın zulmünden kaçan aydınlar ve edebiyatçılar aracılığıyla vatan kavramı Türkçü bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmiştir. (Özdoğan 2008: 388-393) Buna göre vatanın sınırları çok daha geniş ve ütöpik bir coğrafyaya uzanır:

Turan’ın imperial vatanın yitirilmesinin yarattığı travma karşısında Batı’daki ‘pan’ hareketlerden devşirilen, millî kimlik yaratmak ve Türklük bilinci oluşturmak amacıyla üretilmiş ideolojik bir araç olduğunu ileri sürmek mümkündür. Denilebilir ki, felaketle neticelenen Balkan Savaşları ile Osmanlılık fikrî geçerliliğini yitirirken, bu süreçte gelişen Türkçülük fikri, ‘Turan’ adlı muhayyel vatanla kitleleri seferber etmeye ve bir etnik bilinçlenme yaratmaya çalışmıştır (Taştan 2017: 175).

Rusya’dan gelen aydınların etkisiyle bir ivme kazanan Turancı görüşün öncülüğünü ise Ziya Gökalp’ın yaptığını söylemek mümkündür. Türkçülüğün sembol değeri taşıyan şiirlerinden “Turan”ı da kaleme alan Ziya Gökalp “büyük ve müebbed” Turan ülkesini Türk kültürünün gelişip serpileceği, Türklüğün gayrisına kapalı, “Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu” bir vatan olarak tarif eder (2014: 64). Bununla birlikte siyasi gelişmeler Turancılığın da revize edilmesine sebep olacaktır. Ziya Gökalp, “Türkçülüğün uzak mefkûresi” saydığı Turan’ı bir ideal kültür birliği olarak değerlendirirken, şiirlerinde bu “mefkûrevî vatan”ı işlemek suretiyle millî kimliği tarih ve mekân bağlamında romantikleştirir.

Balkan Savaşları neticesinde Rumeli topraklarının kaybedilmesi ve ardından gelen I. Dünya Savaşı’nın ağır neticeleri bu kez Anadolu’nun Türk vatanı olarak ele alınmasını gerektirmiştir. “Millî Mücadele’nin sonuçlarının henüz kestirilemediği ve gelecek kaygısının ön plana çıktığı bir ortamda, yavaş yavaş siyasal ve ideolojik bir içerik kazan[an]” Anadolu, Misak-ı Millî’nin temelini oluşturur (Atabay 2008: 532). Özellikle Millî Mücadele yıllarında Türk devletiyle örtüşen sınırları ifade eden Anadolu coğrafyası aydınlar ve edebiyatçılar tarafından romantik bir ilgiye mazhar olmuştur. Bu ilginin dile getirildiği edebî eserlerde Anadolu, uzak veya mefkûrevî bir vatan olarak değil somut, gerçekçi sınırları bulunan bir bakış açısıyla ele alınır (Ülken 1979: 477-480). Cumhuriyetle birlikte Memleket Edebiyatı bağlamında işlenecek olan romantik Anadolu imgesi, Türk aydını için gerçek anlamda bu dönemden itibaren bir

gündem teşkil etmeye başlamıştır (Kaplan 2004: 22). Bir sevgi nesnesi olarak tarihi ve tabiatıyla Anadolu, vatan toprağı olarak yüceltilir ve can pahasına korunması istenir. Anadolu coğrafyasının romantik ve gerçekçi tasvirleri edebî eserlere sıklıkla yansır.

Netice itibariyle Tanzimat Döneminden itibaren düşüncede ve edebiyatta millî romantik duyuş tarzının gelişimi, zihniyet dünyasında yaşanan değişimlere göre şekil almıştır, denebilir. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına damga vuran savaşlar ve toprak kayıpları ise bu dönüşümlerin kırılma noktalarını teşkil etmiştir. Yaşanan buhrana bir çare arayışı olarak ortaya konan millî romantik duyuş, dayanağını “bazen Türkçülerin Ötüken’de, bazen İslamcılarının Hicaz’da, bazen milliyetçi muhafazakârların Malazgirt’te yahut Söğüt’te idealleştirilmiş temsillerini bulduğu bir asr-ı saadet” anlayışında bulmuştur (Aksakal 2015: 284-285). Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sarsıcı siyasi dönüşümlerin getirdiğı arayışlardan edebiyat da payını almıştır. Devletin varlığının tehlikeye düştüğü zamanlarda yükselen millî romantizm, dönem eserlerinde fazlasıyla etkili olmuştur.

Millî romantizm, ortak bir tarih ve ortak bir vatana bağılı olarak gelişen millî kültürün ve hepsinin birden tanımladığı millî kimliğin şuuruna varmak ve bu şuurun geçmişten geleceğe taşınması için çalışmak olarak tanımlanabilir. Millî romantik duyuş, bu kapsamda yürütülen bütün entelektüel ve sanatsal faaliyetleri içerir. Bu ifadeden hareketle millî romantizmi meydana getiren unsurların ortak bir vatan, kültür, dil ve tarih şuuruyla birlikte, bunların tanımladığı millî bir kimlik olduğu anlaşılır. Nitekim Birol Emil de millî romantizmi “Bir milletin uzak, çok uzak mazisinden bugüne doğru, tarihte ve coğrafyada kendi kimliğini araması, bu kimliği yapan kültür değerlerini keşfetmesi ve onların şuuruna varması” olarak tarif ederken bu unsurlara dikkat çeker. Buna göre öncelikle Avrupa’da millî romantizmi geliştiren aydınlar ve sanatçılar millî tarihlerini ve millî dillerini her yönüyle araştırmış, ayak bastıkları toprakları ve çağlar boyunca orada oluşturdıkları eserleri yeni bir bakışla incelemiş ve milleti geçmişten hâle ve geleceğe taşıyan her kültür unsuru, ilmî olduğu kadar estetik bir yönelişle de ele alınmıştır. Geniş bir tarihi perspektife dayanan milletler, “18-19. asırlarda bu faaliyetleri gerçekleştirerek siyasî mânâda millî devletlerine vücut verdikleri gibi kültür, sanat ve edebiyat sahalarında da kendilerini temsil eden ölümsüz eserler ortaya koymuşlardır” (Aktaş 2011: 64-65). Böylece millet, vatan gibi kavramlar romantikleştirilerek milliyetçi hareketler kültürel bir eksen de kazanmıştır.

Sanatın bütün dallarında olduğu gibi edebiyatın hemen her türünde millî romantizmin izini sürmek mümkündür. Ama özellikle şiir, romantik tavrın kendini gösterdiği, coşku ve heyecana taşımaya uygun öncelikli bir tür olarak tercih edilir. Şairlerin millî kimliği, tarihi, vatan sevgisini dile getirdiğı kimi şiirler, taşıdıkları yüksek edebî değer sayesinde okurları için daima taze kalmayı başarır. Bununla birlikte savaş dönemlerinin heyecanını, kaygılarını yansıtan ve ilgili dönem geçtiğinde önemini yitiren şiirler de savaş edebiyatı kapsamında millî romantik tavrı yansıtan metinler olarak karşımıza çıkar. Bunlar “ülkenin içinde bulunduğu durumu kelimelerle tasvir ederken vatan savunmasını öven, vatanın ve milletin geleceğı hakkında ümit besleyen coşku dolu edebî eserler”dir (Emil 1997: 232).

Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlar karşısında kayıtsız kalmayan, bağlı bulunduğu Servet-i Fünûn neslinin ferdiyetçi anlayışına rağmen milletin ve devletin içinde bulunduğu durumu şiirlerine yansıtan, Kenan Akyüz'ün (1985: 416) ifadesiyle “kendisinin dışında da bir âlemin varlığını kavrayabilen” şairlerden biri de Fâik Âli'dir. O, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşları sırasında duyduğu acıyı ve geleceğe yönelik ümitlerini şiirlerinde dile getirmeyi ihmal etmemiş ve bunları *Elhân-ı Vatan* isimli kitabında bir araya getirmiştir. Büyük bir kısmı savaşların getirdiği acıyı ve intikam arzusunu dile getiren bu şiirler günümüzde heyecanını yitirmiş olsa da şairin millet ve vatan sevgisini ifade eden mısralarının millî romantik duyuş bakımından değerlendirilmesi uygun olacaktır.

1. Fâik Âli Ozansoy ve Şairliği

Şair ve tarihçi Sait Paşa'nın oğlu olan Faik Ali 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmed Fâik olan şair, devrinin tanınmış simalarından biri olan *Mizan'ül-Edeb* isimli belâgat kitabının yazarı Diyarbakırlı Sait Paşa'nın oğludur. Şiir ve yazılarıyla öne çıkan edebiyatçılarımız arasında bulunan Süleyman Nazif ise Fâik Âli'nin ağabeyidir (Bilgegil 1980: 341). Öğrenim hayatına Diyarbakır'da başlayan Fâik Âli, daha sonra İstanbul'da Mülkiye Mektebi'ni bitirmiştir. Mezuniyetini takiben çeşitli memurluklarda çalışır, kaymakamlık ve müsteşarlık görevlerini yürütmüştür. Cumhuriyet yıllarında bir süre Türkçe ve Fransızca öğretmenlikleri de yapan şair, 1931'de Dâhiliye Müsteşarlığı'ndan emekli olmuştur (Akyüz 1985: 414-415). Geçirdiği bir kalp rahatsızlığı sonucu Ankara'da vefat eden Fâik Âli, vasiyeti üzerine İstanbul'da, Zincirlikuyu Mezarlığı'nda çok sevdiği şair Abdülhak Hâmid'in yanına defnedilmiştir (Akyüz 1985: 415).

Babasının yanı sıra dedeleri ve amcası da şair olan Fâik Âli edebiyatla iç içe bir ortamda yetişmiştir. Daha küçük yaşlarda babası ve ağabeyinin rehberliğinde, özellikle yenileşme devri Türk edebiyatının öncü isimleri olan Namık Kemal, Abdülhak Hâmid ve Recâizade Ekrem'i ve Victor Hugo başta olmak üzere Fransız romantiklerini okuyarak şiir zevkini edinmiştir (Yazar 2014: 72). Divan edebiyatıyla daha sonra tanışacak olan Fâik Âli, “sanatına hiçbir surette te'sir etmemiş” olsalar da Fuzûlî, Nâbî ve Nedim gibi şairleri de beğenir (Akyüz 1985: 415).

İlk şiiri “Muhabbet” 9 Ocak 1896'da *Maarif* mecmuasında yayınlanan Fâik Âli, İstanbul'da eğitimine devam ederken, 1897 yılı itibarıyla *Servet-i Fünûn* dergisinde de şiirlerini yayınlamaya başlamıştır (Karabela Şermet 2021: 75; Akyüz 1985: 415). Böylece Edebiyat-ı Cedîdeciler arasında yerini almıştır. Akyüz'e göre “Servet-i Fünun'a yazmağa başladıktan kısa bir süre sonra, çevreye uyuş kabiliyeti sayesinde bu topluluğun bütün özelliklerini kolaylıkla benimsemiş, gerek dil ve üslûp gerekse hayâl kuruş ve duyuş bakımından eksiksiz bir Servet-i Fünun şairi olmuştur” (1982: 91-92). Bu edebî hareket dağıldıktan sonra da dergide imzasına sık sık rastlanan şair, Fecr-i Âti hareketinin kurucularından biri olmuştur. Topluluğun hem isim babası hem de ilk başkanı olan Fâik Âli, Midilli mutasarrıflığı sebebiyle başkanlık görevini kısa süre sonra bırakmak zorunda kalmıştır (Gariper 2006: 144; Karabela Şermet 2021: 42).

İlk şiirlerinde Abdülhak Hâmid'in tesiri hissedilen Fâik Âli, Cenâb Şehabeddin gibi dönem edebiyatçıları tarafından "yeni bir Hâmid" olarak da anılır (2014: 28) Bununla birlikte Akyüz, Fâik Âli'nin büyük hayranlık beslediği Hâmid'in bir taklidi sayılmasını "mübalâğalı" bulur (1985: 416). Zira Fâik Âli, ona göre, bütün yönleriyle bir Edebiyat-ı Cedîde şairidir. Dönemin getirdiği kötümser bakış, idealleştirilmiş bir aşk ve kadın anlayışı, tabiatın hâkim bir tema olarak şiirlere yansması gibi hususların yanında mariz bir hassasiyet ve renkli hayallerle kurulan şiir dünyası ve terkiplerle yüklü bir dil, şairin mensubu olduğu topluluğu uygun bir hareket tarzı benimsediğini gösterir (Akyüz 1985: 416-417). İsmail Habib'in (1940: 392) de dile getirdiği üzere Servet-i Fünûn topluluğunun "en romantik ve ulvî yazmağa en meyyal şairi" olan Fâik Âli, bireysel duygularını dile getirdiği ilk dönem şiirleriyle kendi yerini tespit ve tayin etmiştir, denebilir. İlk şiir kitabı *Fani Teselliler* (1908), *Servet-i Fünûn*, *İrtikâ*, *Malûmât* gibi dergilerde yayınlanan şiirlerini içerir. Köprülüzâde Mehmed Fuad (2014: 13), şairin "ihtisâs-ı marîzâne neticesi" olarak tasvir ettiği şiirlerdeki melâl duygusuna ve yücelik fikrine dikkat çekerken, Cenâb Şehabeddin ise "dimâğî" diye nitelediği şiirlere derin bir tefekkürün ürünü olarak bakar (2014: 29). II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde basılan bu kitap, edebiyat çevrelerinde takdirle karşılanmıştır. Aşk, ölüm ve tabiat konulu şiirlerin yer aldığı eserde şairin özellikle melâl duygusunu terennüm ettiği ve romantik bir tutum benimsediği söylenebilir (Çitçi 2014: 129-133). Fâik Âli'nin şiirlerini bir araya getirdiği ve Balkan Savaşı döneminde yayınladığı bir diğer kitabı ise *Temâsil* (1913) adını taşır. Bunda da şairin Servet-i Fünûn anlayışına bağlı kalarak ve çoğu Fecr-i Âti bünyesinde iken yazdığı şiirler bulunur. Onun aşk, tabiat, güzellik ve yücelik kavramları etrafında oluşturduğu şiirlerin anlamını kapalı bulanlar, "semâvî bir lisânla terennüm" etme arzusunun dil hatalarına sebep olduğunu dile getirenler olmuştur (Abdullah Cevdet 2014: 34, Banarlı 1983: 1046).

Bununla birlikte 1908'den itibaren şairin farklı konulara yöneldiği görülmüştür. II. Meşrutiyet'in getirdiği siyaset yüklü atmosfer onu da etkiler ve ferdiyetçi şiir anlayışının yanında çevresiyle ilgilenmeye başlayan bir şair portresi çizer (Alangu 1958: 42; Akyüz 1982: 92; Parlatır 1995: 101). Önce *Midhat Paşa* (1908) isminde uzunca bir şiir kaleme alarak yayınlayan Fâik Âli, toplumsal meselelere, hürriyet ve adalet gibi kavramlara şiirlerinde yer vermeye başlamıştır. Bu kitap, Midhat Paşa'ya bir övgü olduğu kadar; aydınlık-karanlık, adalet-zulüm ve geçmiş-gelecek zıtlıkları çerçevesinde kurgulanmış bir devr-i sâbık eleştirisi olarak okunabilir (Çitçi 2014: 134-136). *Midhat Paşa* isimli kitabının yanı sıra İttihat ve Terakki yönetimini öven şiirler yazan şair, daha sonra ortaya çıkan siyasi çekişmeleri eleştirmeyi de ihmal etmemiştir. İsmail Habib'in ifadesiyle "enfüsî olmaktan daha çok afakî bir şair" (1940: 392) olan Fâik Âli, toplumsal meselelere duyarsız kalmamıştır.

1911'deki Trablusgarp Savaşı ve hemen ardından gelen Balkan Savaşları da Fâik Âli'nin şiirlerine yeni bir yön kazandırır:

"İtalyanlar birdenbire Trablusgarb'a tecavüz edince en evvelâ onun kalemi harekete geldi.

Balkan harbinde münhezim olduğumuz zaman, o felâkete o ağlamak istedi. Umumi harpte

Çanakkale'nin kahraman müdafileri için mükerrer neşideler yazan odur. Yavuz zırhlısı Heybeliada'a geçit resmi yapınca derhal 'Yavuzun Karşısında'yı vücuda getirir" (İsmail Habib 1940: 392).

Fâik Âli'nin 1915'te ilk baskısını gerçekleştirdiği *Elhân-ı Vatan*, toplumsal ve hamasî nitelikli şiirlerini içermesi bakımından dikkat çeker. İlk baskısında yirmi, 1917 yılında yapılan ikinci baskısında toplam otuz altı şiir bulunan *Elhân-ı Vatan*, şairin *Servet-i Fünûn*, *Mecmua-i Ebüzzîya*, *Hürriyet-i Fikriyye* ve *Harb Mecmuası* gibi dergilerde yayınlanan şiirlerini içerir (Çitçi 2014: 140). Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı gibi Osmanlı Devleti'nin art arda girdiği ve büyük acılara, yıkımlara sebep olan olayları konu edinen şiirler, şairin vatan ve millet sevgisini ve devletin akıbetine duyduğu ilgiyi yakından gösterir (Akyüz 1985: 416; Koç 2010: 1267, Karabela Şermet 2021: 119).

Cumhuriyet yıllarında da Servet-i Fünûn estetiğine bağlı kalmayı tercih eden Fâik Âli saf şiirin peşinden giderek oğlu Munis Fâik ile 1936-1938 yılları arasında *Marmara Dergisi*'ni çıkarmıştır (Çitçi 2014: 105-107). Şair bu yıllarda aşk, ölüm ve nostalji duygusunu ifade eden şiirlerin yanı sıra Cumhuriyete ve Mustafa Kemal Atatürk'e bağlılığını ifade eden toplumsal konulu şiirler de kaleme almıştır (Karabela Şermet 2021: 136-139).

Fâik Âli Ozansoy, şiirinde duygu ve hayâle öncelik verir. Şiirinde aradığı yücelik duygusu, dil anlayışı üzerinde belirleyici olur. Yücelik kavramı etrafında şekillenen bir söz varlığının onun şiirlerine hâkim olduğu söylenebilir (İsmail Habib 1940: 392; Akyüz 1985: 417). Dilde benimsediği muhafazakâr tutumu ömrü boyunca koruyan şair, ilk toplantısına davet edildiği Türk Dil Kurultayı'nda (1932) da dilde sadeleştirmeye karşı çıkmıştır (Çitçi 2014: 104-105). Sadeleşmeyi "bayağılaşmak" olarak gören Fâik Âli, terkipli, yabancı kelimelerle dolu, yer yer anlaşılması zor bir dili ve romantik bir üslubu benimsemiştir (Akyüz 1985: 418).

Servet-i Fünûn şairi olarak tanımlanabilecek Fâik Âli; Abdülhak Hâmid ve Tevfik Fikret gibi şairlerin etkisinde kaldıysa da kendi üslubunu oluşturabilmiş ve ilk şiir kitabı *Fani Teselliler* (1908) itibarıyla edebiyat dünyasında yer edinmiş bir isimdir. Velud bir kaleme sahip olan Fâik Âli'nin kitaplarına girmemiş bir hayli şiiri mevcuttur. Çok şiir yazmasının onun sanatına zarar vermediğini düşünen İbnülemin'e göre ise "Türk edebiyat âleminde mevkii mahsus sahibi"dir (1969: 361). Şair, bireysel konuların yanı sıra vatan konulu şiirler yazmasıyla döneminde dikkatleri üzerine çekmiştir. *Elhân-ı Vatan* adlı eserinde bir araya getirdiği şiirleri, Fâik Âli'nin millî romantik duyuşla yazılmış, hamasî metinlerdir. Bu makalede söz konusu kitabın ikinci baskısında yer alan şiirler millî romantizm çerçevesinde incelenecektir.

2. Elhân-ı Vatan'da Millî Romantik Unsurlar

Fâik Âli'nin *Elhân-ı Vatan* isimli eseri, *Fani Teselliler* ve *Temâsil*'den farklı olarak toplumsal meseleleri ve hamasî nitelikli şiirleri içeren ve şairin edebî anlayışının bir diğer yönünü sergilediği bir kitap olarak karşımıza çıkar. 1915'te yapılan ilk baskısında yirmi, 1917'de yayınlanan ikinci baskısında ise otuz altı

şiiir bulunmaktadır. Bu otuz altı şiiir 1908 ile 1917 yılları arasında yazılmıştır. Tam olarak kronolojik bir sıra gözetilmeden kitaba yerleştirilen şiiirleri konuları bakımından II. Meşrutiyet'in ilanı hakkında yazılan şiiirler, Trablusgarp Savaşı için yazılan şiiirler, Balkan Savaşları için yazılan şiiirler ve I. Dünya Savaşı için yazılan şiiirler olmak üzere ayırmak mümkündür. Bu başlıklara dolaylı olarak dâhil edilebilecek birkaç şiiir daha vardır. Manastır Dârülmualimîn'i için yazılan ve Anadolu Hisarı Türk Gücü için yazılan "Bir Marş" başlıklı iki şiiir, şairin vefat eden bir dostunun mezarı için yazdığı "Kitâbe" başlıklı bir şiiir ve bir Miraç Kandili gecesinde duygularını dile getirmek üzere kaleme aldığı "Mi'râc" gibi şiiirler bu kabildendir. Bununla birlikte, Fâik Âli'nin çalışmamıza konu edilecek esas şiiirleri yukarıda bahsi geçen ve savaş zamanının heyecanını taşıyan metinlerdir. Bu makalede, ilgili şiiirlerde tespit edilen vatan sevgisi, tarih ve millî kimlik şuuru gibi millî romantik unsurlar el alınacaktır.

2. 1. Vatan Sevgisi

Fâik Âli, kitapta yer alan hemen bütün şiiirlerinde vatana duyduğu sevgiyi ve bağlılığı dile getirmiş bir şairdir. Kitabın ilk şiiir olan "Genç Şairlere"den itibaren vatan temasının hamasi bir üslupla işlendiği anlaşılır. Dönemin ferdîyetçi anlayışını eleştirdiği bir şiiir olan "Genç Şairlere", İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal ettiği sıralarda yazılmıştır. Fâik Âli, Trablusgarp'ın uzak da olsa vatanın bir parçası olduğunu vurgular:

Al kanlar, âteşin yaralar cism-i nâzını
Ta'zib edip duran vatanın, kalb-i mâderin
Âlâm u ıztırâbını bî-kayd-ı gam, serin
Bir başla, taş yürekle ve bî-gâne, giryesiz
Bilmem nasıl tahammül eder seyredersiniz? (2021: 12)

Bu mısralarda, vatanın Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlarıyla özdeşleştirildiği görülür. Buna ilaveten bir sevgi nesnesi olarak işlenen vatan, anneye benzetilmiştir. Genç şairlerin yaşanan savaşa ve vatan topraklarının işgaline karşı kayıtsız kalmaları "kutsal anne" figürüne yönelik bir saygısızlık olarak değerlendirilir:

En hâil, en fecî' ve dil-âzâr, en âteşin
Bir levha karşısında sükût, ey bu annenin
Perverdegân-ı ni'meti, ihsana karşı bir
Küfrân değil mi, ni'meti nisyan değil midir? (2021: 12)

Şair, evlatlarını düşünen, türlü nimetlerle besleyen annenin çektiği sıkıntılara, acılara, düşman ayakları altında ezilip incinmesine rağmen sessiz kalmayı nankörlük olarak sayar. Anne vatan motifi, millî romantik düşünceye uygundur. Zira milliyetçi ideolojiler, vatani dişil bir imge olarak değerlendirirler. Edebiyat alanında da bu imge çok yaygın bir şekilde kullanılır. Vatan ya bir sevgili ya da anne olarak millet tarafından aşk derecesinde sevilmesi ve yabancı gözlerden dahi sakınılarak namusu korunmalıdır (Najmabadi 2013: 130- 133). Fâik Âli'nin de şiiirlerinde vatani hep bir anne olarak simgeleştirildiği anlaşılır. "Genç Şairlere"den başka "Uçurumun Kenarında" şiiirinde de seslenilen figür anne vatandır:

Ey hâkin en güzel yeri, ey mâder, ey vatan,
Ey adn-ı sînesinde hep ecdâdımızı yatan
Hakkıyla sevmiyor, seni gâfil çocukların (2021: 16).

Bu şiirde vatan, dünyanın en güzel yeri olarak tasvir edilir. Vatanın romantik bir bakışla işlendiği şiirin devamında vatan toprağı, şair tarafından kutsanır. Bu kutsallığın kaynağı olarak da öncelikle dinî bir bağlam ortaya koyulur:

Ey kıt'a-i mukaddese, hâk-i mukaddesât,
Ey zât-ı kibriyâya nazargâh-ı iltifât,
Koynunda ey Zebûr ile Tevrât'ı saklayan,
İncil'e menzil, âlem-i Kur'an'a âşiyân,
Târih-i âdemiyyetin en başlı vâirisi,
Beyt-i Hudâ ve Ravza-i Kudsîyye hârisi (2021: 16).

Geniş Osmanlı İmparatorluğu toprakları, aynı zamanda üç dinin de kutsalı sayılan şehirleri içerir. Kudüs, Mekke ve Medine hem dinî hem tarihî bakımdan bütün dünyanın gözünün üzerinde olduğu yerlerdir. Fâik Âli'nin dönemin siyasi şartları ve mevcut sınırları etrafında bir vatan anlayışıyla merkezden uzak da olsa bu beldeleri vatan toprağı saydığı görülür. Şiir daha sonra tarihsel çerçeveye oturtulur. Böylece vatan, ortak tarihin ve kolektif hafızanın mekânı olarak da tespit edilir:

Osman serîr-i şânı, Yavuz taht-ı haşmeti,
Ey Barbaros'la Köprülüler sahn-ı himmeti,
Ey Midhat'ın mücâhede-i sahrâsı, meşhedi
Yüz kavmin ey metâf-ı kadî ü müebbedi (2021: 16-17)

Buna göre Fâik Âli'nin Osmanlı tarihinin kökeninden itibaren vatanın meşruiyetini ve “biz”e aitliğini ortaya koyar. Millî romantik duyuşa göre vatan “‘bizim’ bilgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılar” (Smith 1994: 25-26). Fâik Âli de şiirinde Osman Gazi'nin kurduğu ve Yavuz Sultan Selim, Barbaros Hayreddin Paşa ve Midhat Paşa gibi ideal devlet adamlarının ve kahramanlarının gayretleriyle yaşamış vatan toprağını yüceltir.

Fâik Âli'nin şiirlerinde vatanın kutsallığı sık sık vurgulanır. “Matbûât-ı Hâzıra Karşısında” şiirinde vatani cennete benzeten şair, iç siyasette ve basın dünyasında yaşanan kargaşayı eleştirirken vatanın içine düştüğü duruma esef eder. “Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlum” başlıklı şiirde de vatanın kutsiyeti anneliği ile birlikte anılır: “Ey mukaddes vatan, sen ey mâder/ Ey muazzez melike-i mecrûh” (2011: 24). Şairin oğlu Munis Fâik'e hitaben yazdığı ve onu “mâder-i vatanın hâdimi” görmek istediğini söylediği “Oğlum Munis'e” başlıklı şiirde de yine vatanın anne olmak bakımından yüceliği ve saygınlığı vurgulanmış olur.

Şairin Balkan Savaşları sırasında yazdığı “Ordu Edirne Yollarında” şiiri ise vatanın kurtarılması gereken önemli bir parçasına işaret eder. Edirne, Osmanlı tarihinde başkentlik yapmış olması bakımında önemli bir şehirdir. Balkan Savaşlarının ilkinde kaybedilmesi büyük bir felâket olarak algılanır. Balkan bozgunu dönemin birçok yazar ve şairini derinden etkilemiştir. Gazete ve dergilerde sayısı 300'ü bulan şiir yayımlanmıştır. Önceleri savaşa davet eden, orduyu öven şiirler yayınlanırken savaşın sonuna doğru ise başta Edirne olmak üzere Rumeli topraklarının kaybedilmesinin acısı ve düşman tarafından aşağılanan ordunun intikam duygusunu konu edinen karamsar şiirler kaleme alınmıştır (Duman 2005:88-136, Şener 2025: 36). Fâik Âli de Balkan Savaşlarını yakından takip etmiştir. Duygularını da kimi şiirlerinde ifade

etmiştir. “Mi’râc” şiirinde savaştan doğrudan bahsetmese de tam bir kayıp ve yas havası hâkimdir. Şair, teselli bulmak için Allah’a yönelmiştir. II. Balkan Savaşı ile Edirne şehrinin kurtarılma imkânı doğması ise onu heyecanlandırmıştır. Bulgarlar tarafından işgal edilmiş ve Selimiye Camii gibi mukaddes mekânları kirletilmiş şehri yegâne gâye olarak nitelendiren şair “Edirne işte bugün ka’be, ka’be-i nâmûs” (2021: 49) diyerek vatan toprağının kutsallığını dinî bir figür üzerinden vurgular.

Fâik Âli benzeri bir tutumu “Hamidiye Süvarisi Kahraman Rauf Bey’e” isimli şiirde gösterir. Balkan Savaşları sırasında faaliyet gösteren donanma komutanına seslenerek Yunan’ın işgali altında olan Midilli ve Fransız işgali altında olan Cezayir’in kurtarılmasını isteyen Fâik Âli’nin Osmanlı’nın elinden çoktan çıkmış bu toprakların yeniden kazanılacağına dair kuvvetli bir ümit beslediği anlaşılır:

Bir kıt’a-i vatan duruyor bak vatan-cüdâ
Muhtac-ı himmetindir o bî-kes cezîreler
Tahlîse bir küçük sefer-i gayretin yeter (2021: 38).

“Mısır Yolunda Muazzam Halife Ordusuna” isimli şiirinde ise Fâik Âli, I. Dünya Savaşı’nda Mısır’a hareket eden ordudan Yavuz Sultan Selim’in fethettiği toprakları geri almasını ister:

Ey ceş-i mübeşşer, yürü ey ceş-i Muhammed
Bekler seni bin hâtıra-i kudsî ve müebbed...
Ulvî Yavuz’un yüz sene, üç yüz sene muğber (2021: 68).

Bu mısralarda da vatan toprağının bir atalar mirası olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca bu toprakların İslamî yönü de öne çıkarılmakta, Mısır’ı almaya giden ordu peygamberin ordusu olarak adlandırılmaktadır. Fâik Âli’nin şiirlerinde vatanın romantik bir bakış açısıyla ve tarihî bir bağlamda ele alındığı görülür. Şair, vatan yolunda çalışanların emeklerinin boşa gitmeyeceğini ifade ettiği şiirlerinde bu gayretlerin anne vatanın verdiği nimetlerin bir karşılığı olduğuna işaret eder.

2. 2. Tarih Romantizmi

Fâik Âli *Elhân-ı Vatan*’daki şiirlerinde genel olarak Osmanlı ve İslam tarihlerini kendine bir dayanak noktası olarak almıştır. Onun şiirlerinde milletin kökeni, Osman Gazi ile başlayan tarihî bir silsileye yerleştirilir. Osmanlı kimliği çerçevesinde kurulan bu tarihsel bağlam, şairin “Uçurumun Kenarında” isimli şiirinde yer alan “Osman serîr-i şânı, Yavuz taht-ı haşmeti” (2021: 16) dizesiyle ortaya konur. Savaş şartlarında yazılan bu şiirde vatanın tarihî meşruiyeti ve Osmanlı kimliğini kurucu yönüne atıfta bulunulur. Ayrıca şair, cephede savaşan askerleri ve komutanları da Osmanlı tarihinin kahramanlarıyla özdeşleştirir. Osman Gazi, Yavuz Sultan Selim, Barbaros, Köprülüler ev Midhat Paşa Osmanlı tarihinin kuruluş devrinden itibaren akılları, yiğitlikleri, cesaretleri ile öne çıkan örnek kahramanlar olarak zikredilmiştir.

“Hamidiye Süvarisi Kahraman Rauf Bey’e” başlıklı şiirde ise Balkan Savaşlarında donanmaya büyük hizmetleri dokunan Rauf Bey’in Osmanlı donanma tarihinin ideal şahsiyetleri olan Barbaros Hayreddin Paşa ve Turgut Reis’e layık bir komutan olduğu vurgulanır: “Ey Barbaros’la Turgut’a şâyeste bir halef/ Ey münhasif hilâle bugün hâle-i şeref” (2021: 37) diye seslenilerek övülen Rauf Paşa’nın Yavuz Sultan Selim’in hayırlı evlatlarından biri olduğu vurgulanır. Burada geçmiş dönemlerin kahramanlarını zikreden şair, sadece bir komutanı övmek gayesi gütmmez. Geçmişten güç almayı isteyen bir bakış açısı

“Ey hâl-i pür-fütûrun ümmîd-i selâmeti/ Ey kurreü'l-uyûn-ı tesellîmiz es-selâm” mısralarında kendini gösterir. Fâik Âli geçmişte takılıp kalmadan hâle bir çare bulmayı yüceltmektedir. Zira kuru bir hamasetle değil gösterdiği azim ve kahramanlıkla Rauf Bey, ecdada layık bir fert olduğunu ispat etmiştir. Donanma için birden fazla şiir yazdığı anlaşılan Fâik Âli'nin tarihî romantizm açısından dikkat çeken bir diğer metni ise “Beklediğimiz Donanma”dır. I. Balkan Savaşı'ndan yenik çıkılmasının ardından duyulan hüznle yazılan bu şiirde, şairin geçmişe seslendiği görülür. Hâlden duyulan memnuniyetsizlik onu geçmişe yöneltmiştir:

Mâzi o leyl-i râz u hafâdan gelen sesin
Destân-ı pür-mefâhir-i ecdâdı söylesin
Edvâr-ı şân-ı milleti nakl et, terennüm et;
Âtiye karşı hâl-i hazînden teellüm et (2021: 60).

Osmanlı tarihinin gurur sayfalarını açmak isteyen şair, maziye seslenir. Geleceği geçmişin aydınlık devirleriyle aydınlatmak isteyen Fâik Âli, ceddinin kahramanlıklarını mısralarına taşır:

Anlat şu mâi fûshâtin üstünde Barbaros
Turgut, Kılıç, Piyâle gezerken ve bâhusûs
Kavga, akın zamânları, a'dâya muntazır,
Şahin bakışlarıyla süzerken, hayır hayır
Kartal nazarlarıyla delerken ufukları,
Düşman sefâaindeki deryâ çocukları
Anlat ne hisseder, ne yaparlardı? Söyle, âh (2021: 60).

Denizcilik tarihimizin yükseliş dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş bu büyük komutanların anılması, bireyin geçmişte bir dayanak noktası aradığını gösterir. Bununla birlikte denizin derinliğiyle birlikte düşünülebilecek derin maziye dalış, şairin kendi benliğinde zamanı bir bütün olarak duyduğunu ve bunu da mısralarına yansıtmak istediğini göstermektedir. Akdeniz'de asırlarca süren Türk hâkimiyetini bağlı bulunduğu zamanın sınırlarını aşarak tecrübe eden Fâik Âli “Bir milletin muhikk u muvaffak gururunu” (2021: 61) tarihi romantikleştirerek duyar ve okurlara da duyurmak ister. Şair, hâle bir çare arama, geçmişten bir örnek ile geleceğini kurtarma çabasıdır. Nitekim Fâik Âli'nin şiirlerinde de görüldüğü üzere “[k]ahraman ve bilge kişilerin idealize edildikleri bu ‘altın çağlar’ sayesinde, o milletin hem eskiliğini hem de sürekliliğini” (Smith 1994: 18) vurgulamak mümkün olur. Bu altın çağ vurgusu ise geçmiş hâlde yaşamak veya yaşatmak değil; kimlik krizi yaşayan ve siyasi bir çöküş içindeki topluma geçmişten gösterilen örneklerle geleceği kurtarma çabasıdır (Güngör, 1996: 59). Fâik Âli'nin “Ordu” başlıklı şiirde askerleri överken yine Yavuz Sultan Selim'i zikrettiği görülür. Şaire göre Osmanlı ordusunun tükenmeyen mayası İslam ve vatan kahramanı Yavuz'un ruhundan alınmıştır. Şairin donanmaya duyduğu büyük sevgiye Yavuz Sultan Selim'in de daima eşlik ettiği anlaşılmaktadır. “Yavuz Sultan Selim'in Karşısında” adlı şiirde, Yavuz zırhlısını konu edinen Fâik Âli, gemiyi ismi ile müsemma olan sultanla özdeşleştirmiştir. Yavuz Sultan Selim'i, durdurulamaz, önlenemez bir padişah olarak hasretle anan şair, onun kahramanlıklarını sıralar. Büyük çölü kısa sürede aşmayı başaran padişah, savaşmaktan kaçınan ve geri dönmek isteyen askerlerin otağını kurşunlamasına rağmen kararlı davranmıştır. Korkusuz bir şekilde yoluna devam eden Yavuz, seferlerinden hep zaferle dönmüştür:

Teşerrüf eylediğin pâdişâh-ı bî-hemtâ
Ki her sefeerde ser-â-pâ zafer-mübeşşerdi
Değil hezimet, o ric'at ne bilmemiş... hattâ (2021: 66).

Fâik Âli, Yavuz zırhlısına padişahın yenilmez karakterini hatırlatarak, onun gibi zaferden zafere koşmasını temenni eder. Ona göre bu zırhlı, arkasında Yavuz'un manevi yardımı ve İslam dünyasının duası olduğu sürece muzaffer olacaktır.

Fâik Âli'nin Osmanlı tarihinde Yavuz Sultan Selim'e ayrı bir muhabbet beslediği anlaşılmaktadır. Yavuz'un kısa saltanatı sırasında gösterdiği azim ve gerçekleştirdiği fütühat, şaire göre Osmanlı ordusunu harekete geçirmek ve yeni kazançlar elde etmesini sağlamak için gösterilebilecek yerinde bir örnek teşkil etmektedir. Osmanlı'nın "altın çağ"ı olarak Yavuz Sultan Selim'in dönemini tespit eden şair, ayrıca Kanuni zamanında büyük başarılarla imza atmaya başlayan donanmamızı ve onun seçkin komutanları olan Barbaros Hayreddin Paşa ile Turgut Reis'i de ideal kahramanlar olarak şiirlerinde anar. Maziye dönerek edebiyat vasıtasıyla tarihi canlandırmak isteyen Fâik Âli, milletin tarihinde yer alan kahramanları, büyük şahsiyetleri anarak geçmişten hareketle milletin geleceğini inşa etmeye çalışmıştır.

2. 3. Osmanlı ve İslam Kimliği

Fâik Âli'nin savaş edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek şiirlerinde kimliğin daha ziyade ordu ve askerler üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Şair, "Ordu" başlıklı şiirinde, ilk Balkan hezimetinden sonra toparlanmaya çalışan Osmanlı ordusunu, Yavuz Sultan Selim'in cesaretiyle donanmış olarak nitelendirirken, Kur'an'a ve dine bağlı olan, vatan sevgisiyle dolu askerlerin Osmanlılığına vurgu yapar:

Selîm-i Evvel'in rûhundan almış sermedî mâye:
Teâlî-i vatani te'yîd-i İslâm en büyük gâye
Livâû'l-hamd-i İslâm önde, Kur'an re's-i hareminde;
Durur yahut yürür hep zîr-i şehbâl-i hilafette
Hasîs endişelerden rû yüksek, kalbi âlidir
Vatan sevdâsı, millet aşkı, din hissiyle mâlîdir (2021: 45).

Söz konusu mısralarda Osmanlı askerinin hilafetin askeri yani İslam'ın temsilcisi olduğu özellikle vurgulanır. "Ordu Edirne Yollarında" başlıklı şiirde de Osmanlı sancağını Edirne Kalesi'ne dikerek millî gururu ayağa kaldıracak olanın yine Osmanlı askerleri olduğu belirtilir. Millî kimliğin bir parçası olarak dile getirilen Osmanlı sancağı, müstakil bir şiirde de anılır. "Bayrağımıza" başlıklı bu metinde şair, Osmanlı sancağına "Es-selâm ey livâ-yı Osmânî" (2021: 63) diyerek seslenir:

Sana elbet hamîyyet-i İslâm
Yeni bir devr-i i'tilâ açacak..
Es-selâm, es-selâm ey al bayrak (2021: 63).

Bu mısralardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı kimliği İslam diniyle bir bütün olarak telakki edilmektedir. Yavuz zırhlısının resmigeçidi sebebiyle yazılmış "Yavuz Sultan Selim Karşısında" isimli şiirde de Yavuz gemisinin, savaşa İslam ümmetinin dualarıyla katıldığı söylenir:

Zaferle te'vem olup gezsın âteşin nâmın
Seninledir, yürü yüzlerce milyon İslâm'ın
Bütün duâsı, bütün kalbi, kalb-i mecrûhu (2021: 66-67).

Burada da şairin Osmanlı ve İslam kimliklerini özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Savaşın çetin şartları ve kayıplarının yarattığı hissiyatla yazılan bu şiirlerde Osmanlı kimliği tarihten hareketle bir gurur ve övünç

kaynağı olarak sunulurken, İslam bu kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak anılır. Osmanlılığın ayırt edici vasfının din ve vatan uğrunda gayret etmek olduğu anlaşılır.

Şiirlerin genelinde yer alan Osmanlılık vurgusuna karşılık olarak nadir de olsa Fâik Âli'nin Türklüğe vurgu yaptığı olmuştur. "Hürriyet-i Ebediyye Tepesinde" başlıklı şiirde Türklerin asker-millet olduğunu hatırlatan şair savaşı da bir düğün olarak nitelendirmiştir: "Geçit, manevra ve harb; işte askerin ve bütün/ Kaniyla asker olan Türk'ün en büyük düğünü..." (2021: 42). Askerliği genetik bir miras olarak nesilden nesile aktaran Türk milletinin bu hâlini gurur verici olarak niteleyen şair, sebat, azim ve kararlılıkla birlikte intikam arzusuna da Türk kimliğinin bir parçası olarak işaret eder. Çanakkale Savaşları sırasında yazdığı "Yine Kal'a-yı Sultaniye Midâfîn-i Mükerrerresine" başlıklı şiirde de Türklerin intikamının acı olduğunu vurgulayan şair, burada da Türklüğü İslam diniyle özdeş bir kimlik olarak sunar. Türklerin büyük bir millet olduğunu dile getiren Fâik Âli, vatan ve din için şehit düşen Türk askerinin hepsinin cennette hazreti Peygamberle ve İslam büyüklerinden olan Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Halid bin Velid gibi kahramanlarla bir arada olduğunu dile getirir.

Millî kimliğin tanımlanmasında gerekli bir unsur da "öteki"nin varlığıdır. Fâik Âli'nin özellikle savaş edebiyatı kapsamındaki şiirlerinde bu ötekiler İtalyanlar, Yunanlılar ve Avrupalılar olarak belirir. "Düşman" olarak nitelendirilen bu toplulukların ahlâkı sayılarak "biz" olmayanın neliği ve niteliği ortaya konmuş olur. "Demek ki" şiiri, bütünüyle Avrupa'nın vicdansızlığı ve yalancılığı üzerine kurulmuştur: "Çıkan netice yalan.. Hepsi boş bir i'lanmış./ Demek ki Avrupa, yalnız şakî ve korsanmış" (2021: 15). Trablusgarp Savaşı sırasında Avrupa devletlerinin tutumunu eleştiren bu şiirle birlikte "Düşman Donanması Adalar Denizinde" başlıklı şiirde de İtalyanlar, tarihlerinden getirilen örneklerle aşağılanır. İtalya'nın asıl sahibinin yıkıcı özelliğiyle bilinen Neron olduğunu söyleyen şair, Saint Pierre gibi ahlâk abidesi şahsiyetlerin ruhlarının incinmiş olduğunu, buna karşılık para sahiplerinin kirli bir kazanç sağladığına işaret eder: "Sahib değil Catone, sana hâkim Neron, Sezar/ Mâtemde Saint Pierr, gülüyor Banco di Roma" (2021: 21). Ayrıca Fâik Âli, İtalyanları "kavm-i levs ü şer" vahşiler olarak da nitelendirir.

Fâik Âli'nin *Elhan-ı Vatan*'da yer alan şiirlerinde millî kimliği çeşitli şekillerde yorumladığı anlaşılmaktadır. Öncelikli olarak tarihi ve vataniyle bir Osmanlı milletinin varlığına vurgu yapan şair, bu kimliğin yerine yavaş yavaş ikame edilecek olan Türk kimliğini ise nadiren şiirlerinde anar. Bu kimliklerin ortak paydası olarak ise İslam'ın öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

19. yüzyıla damgasını vuran romantik milliyetçi hareketler, millet ve vatan kavramlarına yeni siyasi anlamlar kazandırırken tarihi de bu kavramların bir dayanağı olarak inceler ve romantize eder. Millî romantizm, milletin geçmişten geleceğe ortaya koyduğu bütün maddi, manevi varlığı, onun kültürünü araştırmak ve elde ettiği bilgiyi sanat yoluyla da işleyerek milletin bekasını siyasi sahada olduğu kadar kültürel sahada da teminat altına almaktır.

Milliyetçiliğin bir değer olarak yükselmesiyle millî romantizm de aydınlar tarafından benimsenir. Milletler çağı olan 19. yüzyılda imparatorluklar yıkılırken ulus-devletler etnik bir kökene dayalı olarak kurulmaya başlar. Mevcut siyasi gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nu da derinden etkiler. Azınlıkların milliyetçi ideolojiyi hemen benimsemelerine rağmen devletin bekasından duyulan endişe Osmanlı aydınlarını temkinli davranmaya iter. Tanzimat'la birlikte başlayan yenileşme devrinde Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikir akımları milleti, vatanı ve tarihi kendi bakış açlarına göre romantikleştirerek millî benliği korumaya çalışır.

Servet-i Fünûn Dönemi edebiyatı bu siyasi hareketlerden uzak gibi görünse de dönem edebiyatçıları arasında toplumsal meselelere ilgisini açıkça gösterenler de vardır. Bunlardan biri de Fâik Âli'dir. Hayatının sonuna kadar bir Servet-i Fünun şairi olarak anılsa da Fâik Âli, Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı büyük siyasî dönüşümlere kayıtsız kalmaz. Nesir vadisinde fazla eseri bulunmayan ama velut bir şair olduğu anlaşılan Fâik Âli II. Meşrutiyet'in ilanı, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı hakkında yazdığı şiirleri dönemin gazete ve dergilerinde yayınladığı gibi kitaplaştırmayı da ihmal etmez. İlk baskısı 1915'te ikinci ve genişletilmiş baskısı 1917'de yapılan *Elhân- Vatan*'da bu şiirlerini bir araya getiren şairin şiirleri millî romantik duyusun örneklerini içermesi bakımından dikkat çeker.

Şairin söz konusu şiirlerde İslam'la özdeşleşmiş bir Osmanlı ve Türk kimliğine vurgu yaptığı, bu kimliklerin ötekisi olarak da Avrupalı milletleri “düşman” sıfatıyla şiirlerinde andığı söylenebilir.

Fâik Âli, millî kimliği tarihsel olarak Osmanlı'nın doğuşuna sabitlemiştir. Şair, tarihi romantik bir bakışla ele alırken Yavuz Sultan Selim, Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis gibi isimlere atıf yaparak milleti için bir köken miti oluşturmaya çalışır. Böylece geçmişin aydınlattığı yoldan ilerlenerek devletin geleceğinin kurtarılması ümit edilir. Kahramanlık kültüründen istifade ederek şiirlerinde kurguladığı tarihi figürlerin din, vatan ve millet yolunda çalıştıklarını, şehit olduklarını söyleyen Fâik Âli'nin millete bir örnek ahlâk anlatısı sunmak istediği düşünülebilir. Böylece memnuniyetsizlik kaynağı olan hâl, geçmişten alınan ilhamla değerlendirilebilecek ve gelecek buradan hareketle inşa edilecektir.

Fâik Âli'nin vatanı da geniş imparatorluk sınırlarına bağlı olarak düşündüğü görülür. Trablusgarp, Balkan ve Dünya savaşlarıyla elden çıkan vatan topraklarına duyduğu hasreti dile getiren şair, Osmanlı askerinden buraların kurtarılmasını ister. Dönemin heyecanı içinde Edirne, Mısır, Cezayir, Midilli, Trablusgarp gibi toprakların düşman ayağı altında çiğnenmesi Fâik Âli tarafında milli gururu inciten bir durum olarak değerlendirilir. Nitekim şair, vatanı bir anne olarak simgeleştirdiği şiirlerinde bu mübarek annenin namusunun da korunması gerektiğini dile getirir. Vatanın bir anne olarak dişileştirilmesi Namık Kemal'den itibaren pek çok eserde görülmüştür. Fâik Âli de fedakâr, zavallı ve acı çeker vaziyette tasvir ettiği yurt topraklarını “mader-i vatan” diyerek kutsar. Cennete benzettiği vatanın ancak layık olduğu bir sevgi ve hürmet gördüğü takdirde kurtulup gelişeceğini savunan şair, millî birliği ve dayanışmayı bunun bir gereği sayar.

Vatan edebiyatının ölümsüz eserleri milli kültürü, hayatı zengin hayallerle sergilediği takdirde asırları aşan bir ömre sahip olur. Fakat savaş şartlarının heyecanını yansıtan ve etkisi dönemleriyle sınırlı kalan şiirler, ülke o zor günleri geçirince etkisini kaybeder. Bununla birlikte söz konusu şiirler, edebiyat tarihinin malzemeleri olmak bakımından ise araştırmaya değerdir. Fâik Âli'nin *Elhân-ı Vatan*'daki şiirleri de savaş edebiyatının hamasî örnekleri arasında yer almaktadır ve bu bağlamda araştırmacılar için değerini muhafaza etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet (2014). “Temâsil”. *Türk Basınında Fâik Âli*. hzl. Selahattin Çitçi&Sinan Çitçi. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları. 33-35.
- Aksakal, Hasan (2015). *Türk Politik Kültüründe Romantizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Şerif (2011a). “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı-I”. *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. 29-39.
- Aktaş, Şerif (2011b). “Millî Romantik Duyuş Tarzıyla Yahya Kemâl ve Ziya Gökalp”. *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. 64-75.
- Aktaş, Şerif (2011c) “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* Romanı”. *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. 149-154.
- Akün, Ömer Faruk (1956). “Abdülhak Hamid'in ‘Merkad-ı Fâtih’i Ziyaret’ Manzumesi ve İçindeki Görüşler”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 7: 61-104.
- Akün, Ömer Faruk (2006). “Nâmık Kemal”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: TDV Yayınları. 361-378.
- Akyüz, Kenan (1982). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akyüz, Kenan (1985). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Alangu, Tahir (1958). *Servet-i Fünun Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Ardalı Büyükarman, Didem. (2008). “Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme”. *Journal of Turkish Research Institute*. 15(37), 127-145.
- Arık, Remzi Oğuz (1990). *Coğrafyadan Vatana*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atabay, Mithat (2008). “Anadolculuk”. *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları. 515-532.
- Banarlı, Nihad Sami (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Cilt II*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- Banarlı, Nihad Sami (2004). “Millî Romantizmin İdrâki”. *Edebiyat Sohbetleri*. (2. bs). İstanbul: Kubbealtı Yayınları. 15-130.
- Beiser, Frederick. C. (2018). *Aydınlanma Devrim ve Romantizm*. çev. Aslı Önal. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berlin, Isiah (2004). *Romantikliğin Kökleri*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: YKY.

- Bilgegil, Kaya (1980). "Süleyman Nazîf'e Dair". *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. 339-375.
- Cenâb Şehabeddin, "Musâhabe-i Edebiyye-4: Fânî Teselliler". *Türk Basınında Fâik Âli*. hzl. Selahattin Çitçi & Sinan Çitçi. s. 27-32, İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çitçi, Selahattin (2014). *Fâik Âli Ozansoy Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.
- Duman, Harun (2017). *Balkanlara Veda (1912-1913)*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Durgun, Sezgin (2011). *Memalik-i Şahaneden Vatana*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emil, Birol (1997). "Vatanın ve İstanbul'un Sesi: Yahya Kemal Beyatlı". *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2*. Ankara: Akçağ Yayınları. 227-242.
- Emil, Birol (2005). "Büyük Türkler'den: Nihad Sami Banarlı ve Millî Romantizmin İdrâki". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10/8: 2381-2388.
https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=563112433_118zEmilBirol-tntm_S-2381-2388.pdf&key=18736 [erişim tarihi: 25.07.2025]
- Emil, Birol (2007). "Doğumunun 100. Yılında Hâlâ Yaşayan N. S. Banarlı". *Kubbealtı Akademi Mecmuası*. 143. 14-26.
- Fâik Âli (2021). *Elhân-ı Vatan*. hzl. Selahattin Çitçi. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.
- Gariper, Cafer (2006). "Fecr-i Atı Topluluğu (1909-1912)". *Türk Edebiyatı Tarihi*. 3. C. ed. Talât S. Halman vd. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 143-160.
- Güngör, Erol (1996). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. (10. bs). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Herder, Johann Gottfried. (2011). "Dilin Kökeni Üzerine". *Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri: Herder-Fichte-Humboldt*. der. Gürsel Aytaç, çev. Gürsel Aytaç. Ankara: Phoenix Yayınları. 15-64.
- Herder, Johann Gottfried (2020). *Tarih Felsefesi*. çev. S. Battal Arvasi. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1969). *Son Asır Türk Şairleri Cüz: I*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. 360-361.
- İsmail Habib (1940). *Yeni "Edebî Yeniliğimiz" Tanzimattan Beri I-II: Edebiyat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Jusdanis, Gregory (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Millî Edebiyatın İcat Edilişi*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (2002). "Altın Destan". *Şiir Tahlilleri I- Tanzimat'tan Cumhuriyete*. (17. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kaplan, Mehmet (2004). "Han Duvarları". *Şiir Tahlilleri-2: Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. (13. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları. 21-34.
- Kaplan, Mehmet (2006). "Nâmık Kemal ve Fatih". *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 252-262.
- Kara, Murat (2022). "Üç Şair, Üç Vatan Algısı: Namık Kemal, Abdülhak Hâmid ve Ziya Gökalp'in Şiirlerinde "Vatan" Kavramı". *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar*. İzmir: Serüven Yayınevi. 299-316.
- Karabela Şermet, Sevim (2021). *Faik Âli Ozansoy Yaşam Öyküsü Yapıtları ve Şairliği*. İstanbul: Günce Yayınları.
- Karal, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi Cilt VII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, Enver Ziya (1999). *Osmanlı Tarihi IX. Cilt: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı 1908-1918*. Ankara: TTK Yayınları.
- Koç, Raşit (2010). "Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(2): 1241-1278. https://turkishstudies.net/Makaleler/1654443282_ko%C3%A7_ra%C5%9Fit.pdf [erişim tarihi: 25.07.2025].
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (2014). "Fânî Tesellîler". *Türk Basınında Fâik Âli*. hzl. Selahattin Çitçi&Sinan Çitçi. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.11-18.
- Köroğlu, Erol (2010), *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Millî Kimlik İnşasına*. (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kushner, David (1979). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*. çev. Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Lewis, Bernard (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Metin Kırıatlı. (5. bs). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Löwy, Michael & Sayre, Rrobert (2016). *İsyân ve Melankoli: Moderniteye Karşı Romantizm*. çev. Işık Ergüden. İstanbul:Alfa Yayınları.
- Önen, Nazmi (2005). *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdoğan, Günay Göksu (2008). "Dünyada ve Türkiye'de Turancılık". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları. 388-405.
- Özdoğan, Günay Göksu (2019). *Turandan Bozkurt'a-Tek Parti Döneminde Türkçülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkırımlı, Umut (1999). *Milliyetçilik Kuramları / Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Parlatır, İsmail (1995). "Faik Ali Ozansoy". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV Yayınları. 100-101.
- Renan, Ernest (2016). *Ulus Nedir?*. çev. Gökçe Yavaş. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Schulze, Hagen (2005). *Avrupa'da Ulus ve Devlet*. çev. Timuçin Binder. İstanbul: Literatür Yayınları.

- Smith. Anthony D. (1994). *Millî Kimlik*. (çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith. Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Şener, Zeynep (2025). “Hüseyin Cemal’in Şehitlerin Sesleri yahut Askerin Büyük Duygusu İsimli Kitabındaki Şiirlerinde Balkan Savaşlarının İzleri”. *Gazi Türkiyat*. 36. 31-52.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2007). *Yahya Kemal*. (6. Bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taştan, Yahya Kemal (2017). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tural, Sadık Kemal (1978). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında (1908-1920) Edebiyatımızda Türkçülük Akımı*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ülken, Hilmi Ziya (1979). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. (2. bs.). İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziy (2016). *Millet ve Tarih Şuuru*. (3. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Viroli, Maurizio (1997). *Vatan Aşkı: Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yazar, Mehmet Behçet (2014). “Fâik Âli Ozansoy”. *Türk Basınında Fâik Âli*. hzl. Selahattin Çitçi&Sinan Çitçi. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları. 71-75.
- Yıldız, Hatice (2020). *Yenileşme Devri Türk Şiirinde Millî Romantik Tavır (Başlangıcından Cumhuriyet'e Kadar)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Ziya Gökalp (2014). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. hzl. Mustafa Sarı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.